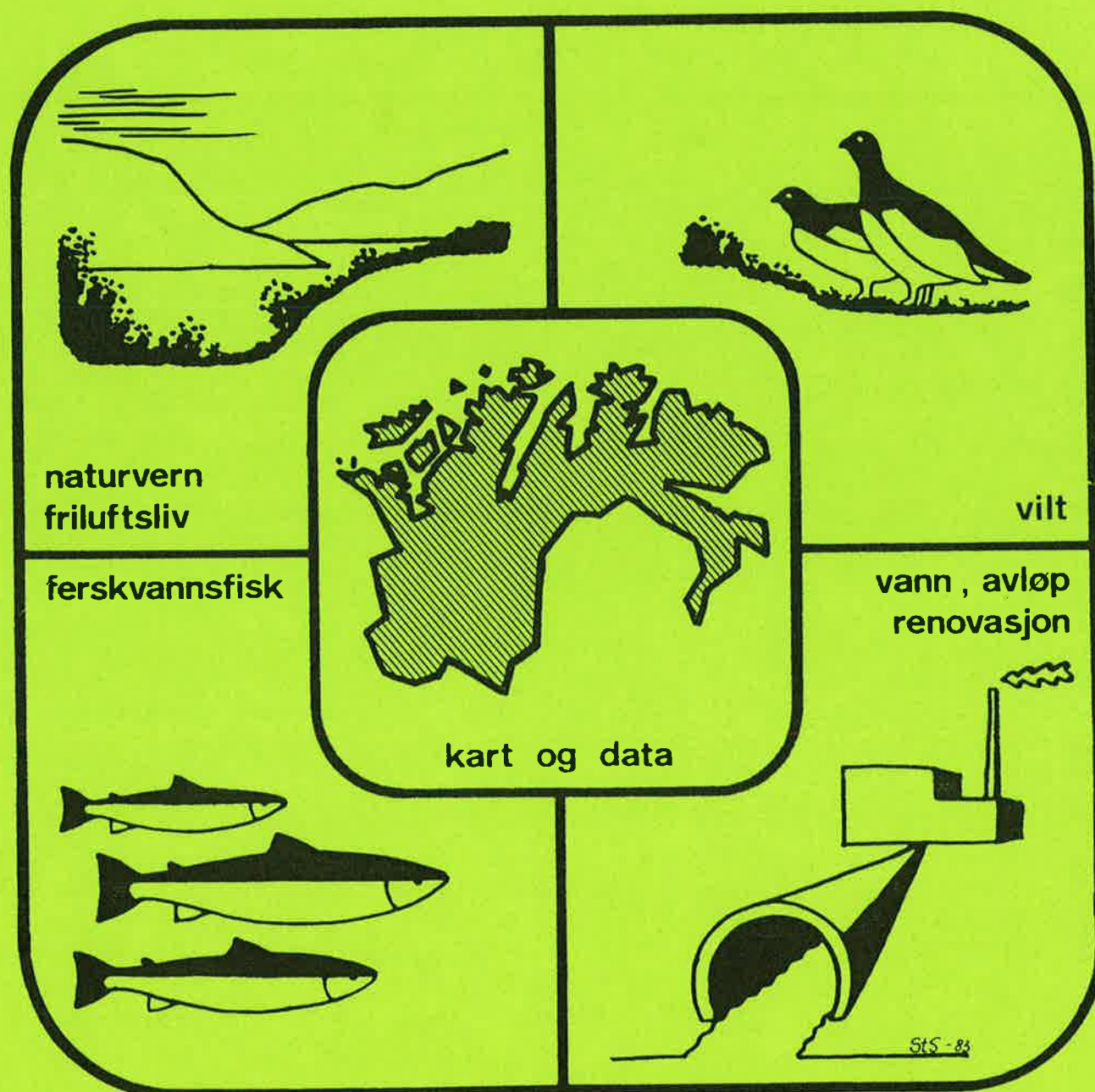

FYLKESMANNEN I FINNMARK

MILJØVERNDELINGEN

RAPPORT nr. 2

Næringsøkologi og bestandsforhold
hos laksand (*Mergus merganser*) i
Tanamunningen, Finnmark

1. september 1982 ble det opprettet miljøvern-avdelinger ved alle landets fylkesmannsembeter. Fylkesmannens miljøvernavdeling er Miljøvern-departementets ytre etat, og arbeider med saker innenfor fagområdene naturvern, friluftsliv, vilt, ferskvannsfisk, vannforsyning/forurensning og kart og data (fylkeskartkontoret).

RAPPORT fra Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen, er en publikasjonsserie som vil presentere resultater fra undersøkelser og utredninger som foretas i miljøvernavdelingens regi. Formålet er bl.a. å spre informasjon om miljøvernspørsmål til en videre krets av interesserte. En liste over tidligere utarbeidede rapporter er gjengitt bakerst.

Henvendelser kan rettes til:

Fylkesmannen i Finnmark
Miljøvernavdelingen
Damsvn. 1
9800 Vadsø

Tlf. 085-51761/53001

FYLKESMANNEN I FINNMARK
MILJØVERNDELINGEN

RAPPORT NR. 2

NÆRINGSØKOLOGI OG BESTANDSFORHOLD
HOS LAKSAND (MERGUS MERGANSER) I
TANAMUNNINGEN , FINNMARK

AV

STEIN ERIK FAGERMO OG BJØRN FRANTZEN

VADSØ, OKTOBER 1983

FORORD

Med økonomisk støtte fra Tanavassdragets lakseoppsynskasse, ble det sommeren 1981 gjennomført en undersøkelse av laks-
andas næringsøkologi i munningen av Tanaelva. Undersøkelsen
ble utført av Stein Erik Fagermo og Bjørn Frantzen, som i
denne rapporten presenterer endel foreløpige resultater fra
arbeidet. De fullstendige resultatene vil seinere foreligge
som hovedfagsoppgave ved Universitetet i Tromsø (S.E.Fagermo).
Denne rapporten summerer også opp det en til nå vet om laks-
andas bestandsforhold i Tanamunningen.

Hans Haagenrud
Hans Haagenrud
miljøvernleder

Vemund Jaren
Vemund Jaren
viltkonsulent

INNHOOLD

	side
1. INNLEDNING.....	3
2. OMRÅDEBESKRIVELSE.....	3
3. BESTANDSFØRHOLD.....	5
3.1. Materiale og metoder.....	5
3.2. Resultater og diskusjon.....	5
3.2.1. Laksand i Finnmark.....	5
3.2.2. Antall laksender i Tanamunningen vår, sommer og høst.	6
3.2.3. Laksendenes adferd i Tanamunningen.....	7
3.2.4. Høsttrekket.....	8
3.2.5. Gjenfunn av ringmerkede laksender.....	8
3.2.6. Forholdet mellom måker, havørn og laksender.....	8
3.2.7. Jakttrykk på laksanda ved Tanamunningen.....	10
3.2.8. Jakt og fangsttradisjoner.....	11
3.2.9. Mytingen.....	11
3.2.10 Laksendenes fjærdrakt.....	12
4. NÆRINGSUNDERSØKELSER.....	13
4.1. Materiale og metoder.....	13
4.2. Resultater.....	14
4.3. Diskusjon	15
5. FORELØPIGE KONKLUSJONER.....	15
6. LITTERATUR.....	16

Vedlegg 1: Biometriske mål på laksand

1. INNLEDNING

Mange betrakter laksand (*Mergus merganser*) som en effektiv predator på laksemolt, og den blir derfor ansett som en skadefugl.

Munningen av Tanaelva, som er Norges (og Finlands) viktigste lakseelv, huser årlig store mengder med mytende laksand. Dersom det her foregår en omfattende predasjon på laksesmolt, ville vi stå overfor et forvaltningsproblem med store konflikter mellom de ornitologiske/viltstellmessige interesser og lakseinteressene. Det er derfor av betydning å få belyst både næringsøkologien hos mytende laksand og bestandsforholdene i den aktuelle periode.

2. OMRÅDEBESKRIVELSE

Området rundt munningen av Tanaelva er preget av store sandmasser som elva graver med seg. Dette skaper store endringer i sandbanker og sideløp fra år til år. Enkelte av sandbankene viser seg likevel å være mer stabile, og det er disse laksanda bruker til hvileplasser. Fiskeplassene varierer med sesongen (mai - september). Dette skyldes sannsynligvis bevegelser i bestanden av næringsfisk, se forøvrig fig. 1 og 2.

Fig. 1. Tanamunningen sett mot SØ fra Grønnesodden.

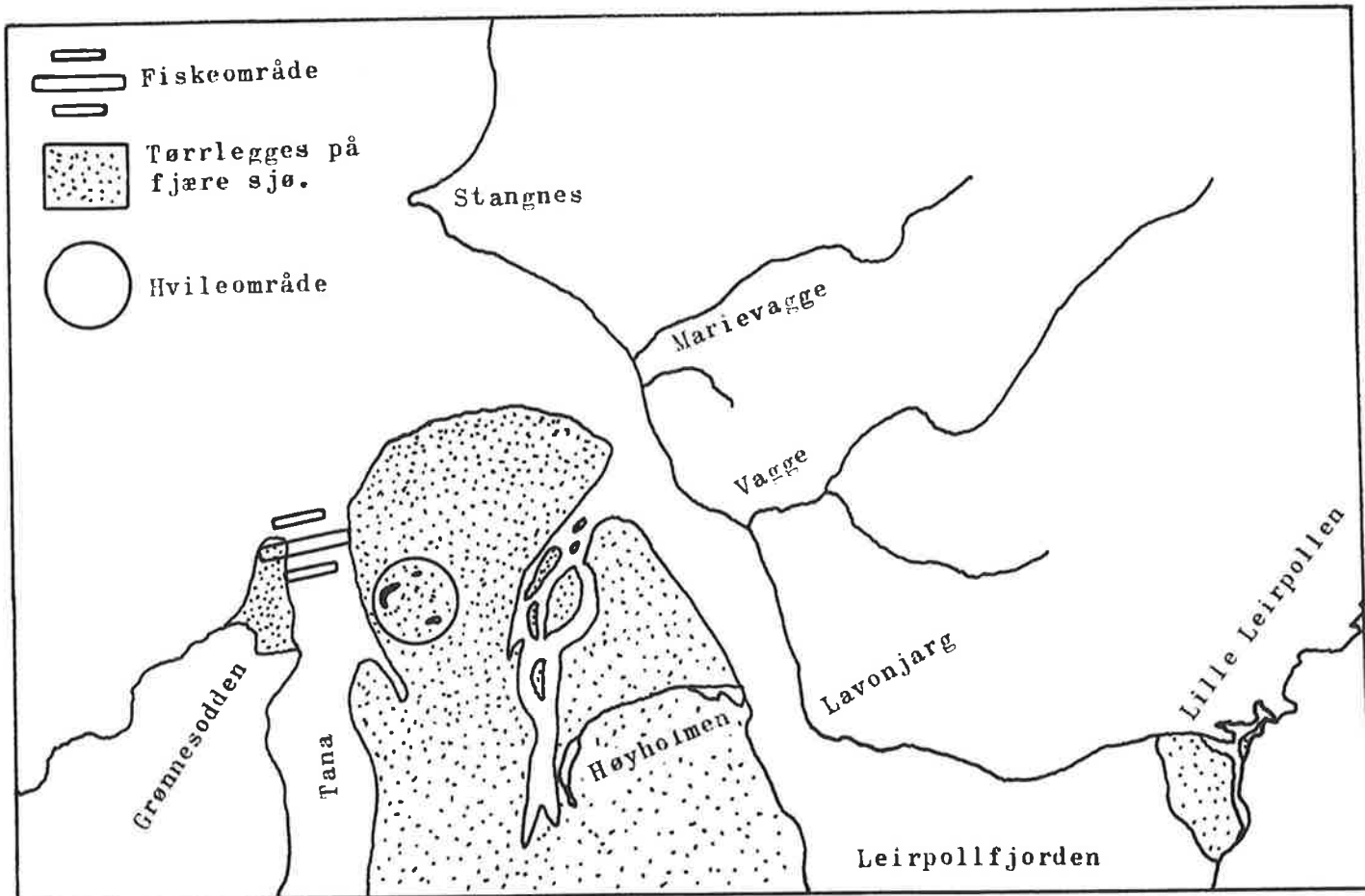

Fig. 2. Skisse over Tanamunningen med viktige funksjonsområder for laksand

3. BESTANDSFORHOLD

3.1. Materiale og metoder

Materiale over laksendenes trekkemønster, bestandsstørrelse, kjønnsfordeling, adferd, mytemønster og utvikling av fjærdrakt m.m. er samlet inn gjennom mange års observasjoner. Videre har vi benyttet en del observasjoner og erfaringer fra enkelte lokalkjente personer.

3.2. Resultater og diskusjon

3.2.1. Laksand i Finnmark

Laksand er relativt fåtallig som hekkefugl i Finnmark, mens den nært beslektede arten siland (*Mergus serrator*) er adskillig vanligere. Etter parring ser det imidlertid ut til at voksne laksandhanner fra store områder trekker til Finnmarkskysten, der de finnes vanlig spredt fra Tromsgrensa i vest til Grense Jakobselv i øst. Fuglene ligger gjerne i småflokker eller enkeltvis i lune viker, ved holmer, i fjordbunner og andre steder der været ikke tar for hardt. Det er ellers vanlig at laksendene konsentrerer seg i flokker på et par hundre og opp til et par tusen individer. De viktigste lokalitetene er vist på fig. 3.

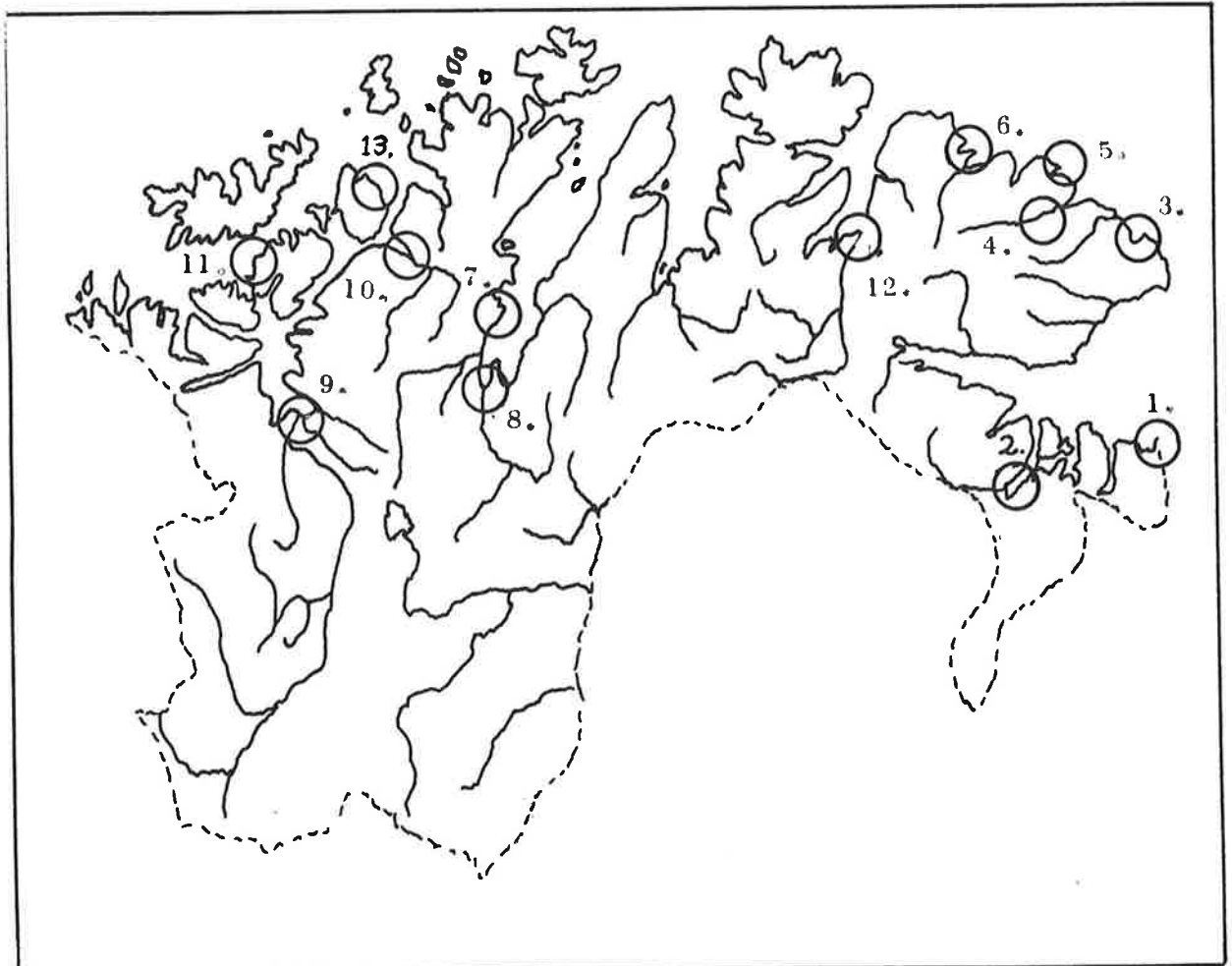

Fig. 3. Viktige konsentrasjoner av laksand i Finnmark.

3.2.2. Antall laksender i Tanamunningen vår, sommer og høst

Det er ikke utført systematiske registreringer og tellinger av laksender i Tanamunningen. Vi antar likevel at de mange mer eller mindre tilfeldige observasjonene gjennom flere år skal gi en brukbar pekepinn om antall individer i området.

De første laksendene ser ut til å vise seg i munningen straks isen forsvinner på Tanaelva i mai. Således så vi minimum 500 laksender på sandbankene i munningen 30. mai 1980.

Om våren er det sett småflokker komme flygende til munningen sørfra ned Tanadalen. Muligens er dette fugl som har vært på rekognosering oppe i elva. Den 23. juni 1979 så vi småflokker med laksender komme flygende inn Tanafjorden fra nord.

Tidlig i juni har vi observert ca. 1000 individer i munningen. Antallet øker til ca. 4000 i juli og fortsetter å øke i august og begynnelsen av september. Den 17. september 1981 talte vi således ca. 13 500 laksender i munningen. I 1977 og 1980 fant vi i samme tidsrom ca. 10 000 laksender i området. Den beste telling til nå ble foretatt 3. september 1983, da det ble telt fra to punkter på vestsida og et punkt på østsida av munningen. En kom fram til et sannsynlig minimumstall på ca. 27 000 individer.

Nyere informasjoner tyder på at flere tusen laksender hviler på omkringliggende vatn på dagtid (Fredrik Zimmermann, pers. med.). Således er det funnet opptil 3 000 laksender på vatna rundt Olgasvarre (rett vest for munningen).

Likeledes er det observert store mengder laksender på vatna øst for munningen (Svein Henriksen, pers. med.).

Tellinger viser at den alt overveiende del av bestanden i munningen består av hanner. Andelen av hunner er vanskelig å angi eksakt, men den er neppe mer en to prosent av totalbestanden i munningen.

3.2.3. Laksendenes adferd i Tanamunningen

I mai/juni er laksendene i det vesentlige konsentrert i selve munningen. Seinere på sommeren trekker en del individer også over mot sundet ved Lav'vonjarg.

Et par timer før full flo hviler de fleste laksendene på to sandbanker som ligger tørre ved flo sjø. Etterhvert som sjøen faller begynner småflokker å svømme ut i elvemunningen for å fiske. En jamn strøm av fugl følger etter og ca. en time etter full flo fisker de fleste i munningen.

De fleste laksendene svømmer til fiskeplassene og bare et fåtall flyr. Etter en time eller to legger enkelte seg til å hvile igjen. Andre svømmer i større eller mindre flokker over mot Lav'vonjarg. Stundom finner en da laksender som et bredt belte fra munningen til Stangnes og innover hele Lav'vonjargsundet. Ved utløpet av en bekk ved Marievagge legger flokker seg for å hvile i steinfjæra. Enkelte fugler sprer seg inn i Leirpollen og ut mot Skarholmen (fig. 2).

Mesteparten av døgnet hviler fuglene. Den aktive perioden i forbindelse med fisking er kort. Fuglene er imidlertid svært sky og tar fort til vingene. Båttrafikken i området er sannsynligvis den største forstyrrelsesfaktor. Dette gjelder småbåttrafikk opp og ned Tanaelva, kryssende småbåter mellom Smalfjord og Lav'vonjarg og større båter som traffikerer leia inn gjennom Lav'vonjargsundet.

Når fuglene skremmes opp, tar det ca. 30 minutter før de har roet seg igjen. En kjenner ikke til hvorvidt slik forstyrrelse kan ha negativ inflytelse på fuglene eller om det må regnes som en del av "dagliglivet".

Så lenge det er midnattsol, oppholder laksendene seg i munningen hele døgnet. Etterhvert som kveldsmørket kommer tilbake i august, begynner de flygedyktige laksendene å trekke bort fra munningen når mørket faller på.

Dette kveldstrekket har en østlig og en vestlig retning. De som trekker mot øst flyr inn Lille Leirpollaldalen og legger seg på vatn i nærheten. De som trekker mot vest legger seg på vatna rundt Olgasvarre og Smalfjordneset.

3.2.4. Høsttrekket

Det er vanskelig å avgjøre når laksendene begynner å trekke vekk fra munningen om høsten. Antakelig varierer tidspunktet noe fra år til år. I 1980 hadde de fleste laksendene forlatt munningen i begynnelsen av oktober. I 1981 hadde vi en mild høst, og den 25. oktober observerte vi minst 2000 laksender i munningen. Det foreligger en del observasjoner fra enkeltpersoner om trekkforhold. Imidlertid er disse usikre og bør derfor sjekkes nærmere.

Trekkruta sørover er også ukjent foreløpig. Vi antar imidlertid at ruta går via Inari til Bottenvika.

3.2.5. Gjenfunn av ringmerkede laksender

Oss bekjent er det påvist tre gjenfangster av ringmerket laksand i Tanamunningen. Den ene ble merket som dununge i Redesmouth, England den 14. juli 1974 og ble skutt i Tana 3. september 1978. De to andre er merket i Bohuslän, Sverige. En av disse ble merket 8. mars 1978 og skutt i Tana 21. september 1980. Den andre ble merket 28. mars 1978 og skutt i tana 5. juli 1981. Forøvrig ble en fugl merket i Oberkirch, Sveits den 31. desember 1978 og skutt i Søndre Bumansfjord på Seiland (Sørøysund kommune) 14. juli 1980 (fig. 4).

3.2.6. Forholdet mellom måker, havørn og laksender

Bestanden av gråmåke og svartbak i munningen øker med antallet laksender. Således så vi 12. juli 1981 100 - 200 gråmåker pluss enkelte svartbak. Samme dag fant vi 1 300 laksender i området. Den 17. september samme år talte vi ca. 13 500 laksender i munningen.

Antall gråmåke var da ca. 5 000 og svartbak ca. 200. Den 25. oktober samme år fantes det fortsatt flere tusen måker i munningen. Gråmåkene og svartbak livnærer seg bl.a. ved å stjele fisk fra laksendene, og laksender og måker hviler på de samme sandbankene. Når laksendene svømmer ut i munningen for å fiske følger måkene etter. Enkelte måker svømmer mellom laksendene og flyr mot ender som kommer med fisk i nebbet. Andre flyr i sirkler over endene og stuper ned mot dem når de dukker opp med fisk i nebbet. Rimeligvis lykkes måkene i å stjele en del fisk fra laksendene.

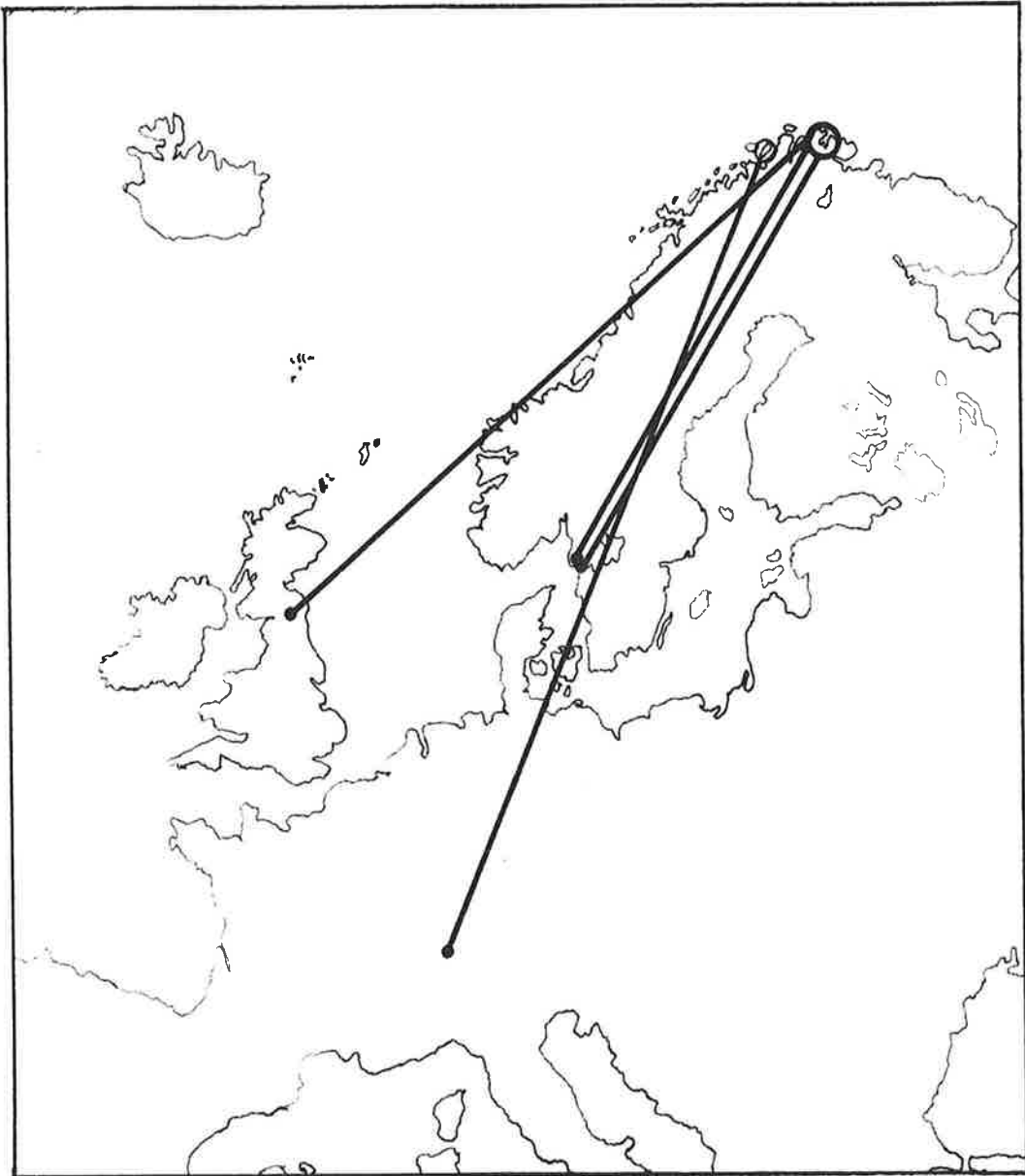

Fig. 4. Gjenfunn i Finnmark av laksand merket i utlandet

I forsøk på å unngå måkene, starter ofte laksanda "å løpe" bortover vannet med fisken i nebbet nesten før den er kommet helt opp til vassflata. Er den rask, får snudd fisken og slukt den, er fangsten berget. I motsatt fall har den ofte 3 - 4 måker på seg.

Det observeres jevnlig 3 - 4 havørn i området. Laksefiskeren Valter Andersen har flere ganger sett havørna ta mytende laksand.

Vi har også sett havørn sitte med bytte på sandbankene, men har aldri klart å bestemme byttedyrets art. Det er følgelig ikke usannsynlig at havørn kan øve et visst predasjonstrykk på laksand. Imidlertid er det tvilsomt om dette har betydning for bestanden av laksand.

3.2.7. Jakttrykk på laksanda ved Tanamunningen

Det er ikke mange som jakter på laksanda. Etter å ha snakket med enkelte, antar vi at jegerne skyter 10 - 15 ender hver. Totalt antar vi at det legges ned 200 - 400 pr. sesong. Videre er det vårt inntrykk at laksendene felles for å brukes til mat. Selv om mange betrakter laksanda som en skadefugl, er det ikke primært derfor den jaktes.

En del av jakta foregår fra motorbåt. Så lenge dette foregår nærmere enn to km fra land, er denne jaktformen klart ulovlig. En del jakt foregår ved at jegere settes i land på sandbankene og posterer. Da kan laksendene felles når de kommer flygende inn for å hvile.

Det jaktes også en del laksand på vatna i nærheten av munningen. Det har vært drevet jakt på laksand hele sommeren. I følge den nye viltloven, er felling av laksand utenom jakt-tida nå forbudt uten særskilt løyve fra viltneemnda.

3.2.8. Jakt og fangsttradisjoner

Laksanda er gitt navn på samisk og finsk og har flere navn i norske dialekter på Finnmarkskysten. Dette viser at befolkningen har hatt god kjennskap til arten og følgelig må den ha hatt betydning som jakt- og fangstobjekt.

På samisk kalles laksanda "Gussagoalsi" ("storand") eller bare "Goalsi". Navnet "Goalsi" brukes også om siland. På norsk kjenner vi to forskjellige navn, nemlig "kuand" og "storand" som er en direkte oversettelse av det samiske navnet. Forøvrig er det norske "offisielle" navnet laksand blitt mer vanlig brukt etterhvert.

I Pasvik brukes det finske navnet "pilkkasiipi".

Alt i alt må vi regne med at laksanda har vært alminnelig kjent blant folk. Sammen med andre andearter har den blitt fanget som tilskott til husholdningen.

3.2.9. Mytingen

Vi antar at de fleste laksender som innfinner seg i mai, juni og juli, myter i området. Dette innebærer at 2000 - 4000 laksender myter i Tanamunningen.

Enkelte fugler begynner å myte i juni, mens de fleste myter fra midten av juli. De laksendene som trekker til Tanamunningen i august og september har antakelig mytt ferdig før de trakk til Tana.

De mytende fuglene er meget sky, og er således lett kjennelige på grunn av sin skyhet. Allerede på flere hundre meters avstand begynner de "å løpe" på vannet når de blir forstyrret. Laksender som myter, svømmer raskt og bakser samtidig med vingene slik at sjøen ligger hvit etter dem. Forfølger en dem med båt, dykker de ikke før en få meter unna. Har de først begynt å dykke, fortsetter de gjerne med dette som en alternativ måte å slippe unna på i stedet for "å løpe" fra farene.

3 hunner:

Maksimumlengde: 56,1mm.

Minimumlengde: 51,0mm.

Merknad: 3 fugler ikke tatt med. En p.g.a. ødelagt overnebb og 2 p.g.a. uklare grense på hvor fjørkant sluttes og nebbet begynte.

TARS:

190 hanner, ad:

Gjennomsnittlengde: 64,9mm.

Maksimumlengde: 66,1mm.

Minimumlengde: 60,1mm. (51,71)

7 juv. hanner:

Gjennomsnittlengde: 64,5mm.

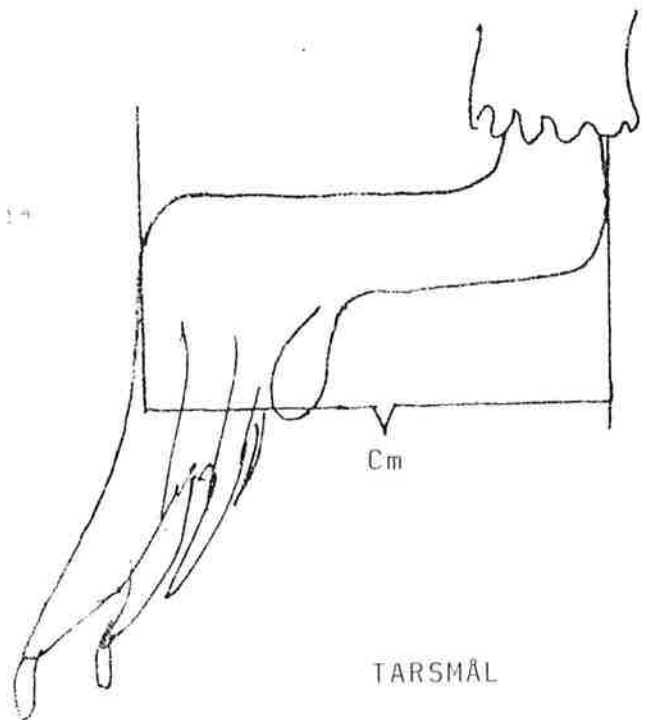
Maksimumlengde: 66,1mm.

Minimumlengde: 63,0mm.

3 hunner:

Maksimumlengde: 65,1mm.

Minimumlengde: 62,0mm.

Merknad: *Dette tarsmålet var så langt under nærmeste mål at det har blitt regnet for enten å være en feilmåling eller rett og slett en abnormitet.

LENGDE:

190 Hanner:

Gjennomsnittlengde: 67,5cm.

Maksimumlengde: 71,3cm.

Minimumlengde: 64,4cm.

7 juv. hanner:

Gjennomsnittlengde: 66,2cm.

Maksimumlengde: 68,1cm.

Minimumlengde: 64,2cm.

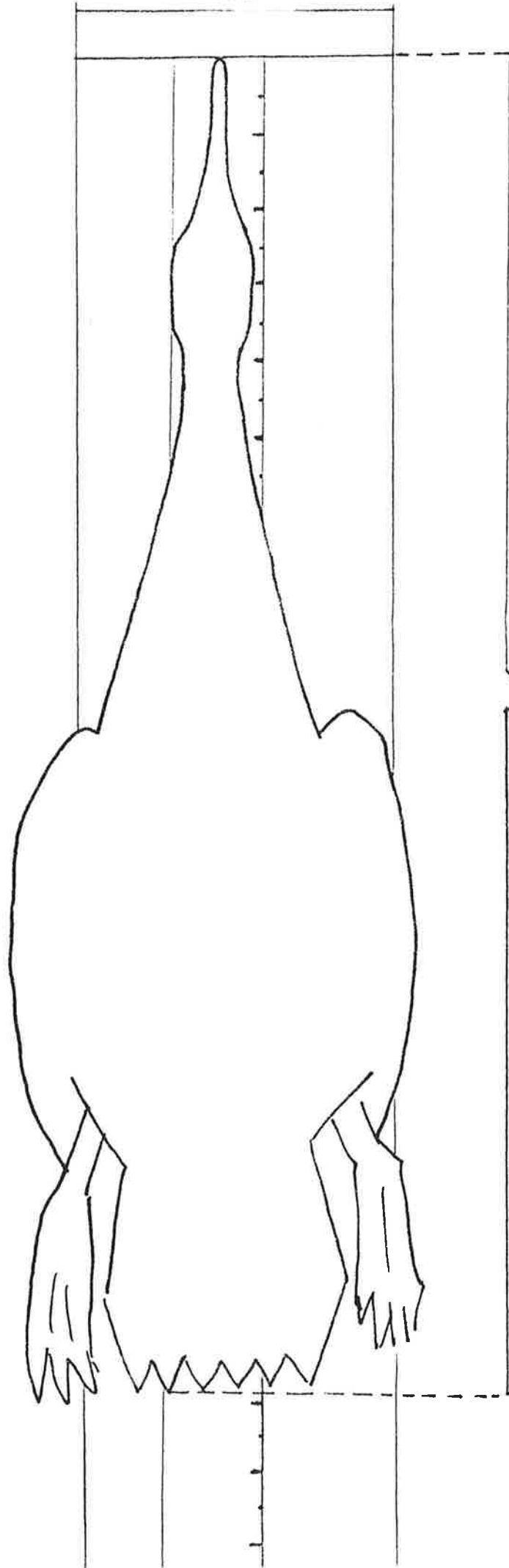
3 hunner:

Maksimumlengde: 68,4cm.

Minimumlengde: 68,3cm.

VI

TOTALLENGDE.

Cm

FUGLEN LEGGES
NATURLIG PÅ RYGG
OG ORDNES.

STREKKES IKKE
UNØDVENDIG.

HITIL UTKOMMET I SAMME SERIE:

Nr.

1 (1983): Ornitologiske registreringer på
Finnmarksvidda 1982.

the study. The authors are grateful to the following people for their contribution to the study: Dr. J. M. B. P. for his contribution to the design and implementation of the study; Dr. A. M. M. for her contribution to the design and implementation of the study; Dr. J. M. B. P. for his contribution to the design and implementation of the study; Dr. J. M. B. P. for his contribution to the design and implementation of the study; Dr. J. M. B. P. for his contribution to the design and implementation of the study.

Correspondence: Dr. J. M. B. P., Department of Psychology, University of Coimbra, Portugal.

E-mail: jmbp@psi.ucp.pt

© 2006 The Authors

Journal compilation © 2006 Association for Child and Adolescent Mental Health.

Published by Blackwell Publishing, 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA